

МІРОШНИК С. О., ДАВИДЕНКО А. О.
Київський національний авіаційний університет

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ЗООНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню визначити характерні риси англійських фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом, їхніх лексичних та семантичних особливостей, а також встановити закономірність функціональних змін, які супроводжують перенесення значень назв тварин у неспоріднених мовах.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, зоосемічний компонент, ідіома, словосполучення, ідіоматизація.

Статья посвящена исследованию определить отличительные черты английских фразеологических единиц с зоосемичным компонентом, их лексические и семантические особенности, а также определить закономерность функциональных изменений, которые способствуют перенесению значений названий животных в неродственных языках.

Ключевые слова: фразеологическая единица, зоосемический компонент, идиома, словосочетание, идиоматизация.

The article is devoted to identifying of distinctive features of English idioms with zoonym components, their lexical and semantic features and also to identify functional changing which further to transference meaning of animals' names in unrelated languages.

Key words: phraseological unit, zoonym component, idiom, word combination, idiomatic expression.

Актуальність дослідження полягає, по-перше, в орієнтованості сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення особливостей мовної концептуалізації знань та уявлень людини про довкілля, по-друге, у необхідності виявлення національної специфіки та міжмовних подібностей у семантиці лексичних одиниць в англійській і українській мовах, по-третє, у встановленні закономірностей функціональних змін, які супроводжують перенесення значень назв тварин, у неспоріднених мовах.

Наукова новизна дослідження полягає в багатосторонньому розкритті основних властивостей компонентного складу фразеологічних одиниць, до складу яких входять зооніми.

Мета цієї статті полягає в дослідженні вивчення фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом.

Об'єктом дослідження є зоосемізми – закріпленні в системі мови переносні значення назв тварин, які об'єктивують в англійській і українській мовах типізовані значення та уявлення про фауну в проекції на людину.

Предметом дослідження є сутність зоонімів як компонентів фразеологічних одиниць англійської мови. Методологічну основу дослідження складають положення лінгвокраїнознавства, лексикології, семантики, стилістики, граматики, фонетики, щодо галузі фразеології.

Теоретичне значення роботи визначає, що фразеологічні одиниці представляють найбільш мальовничу й виразну частину словникового складу мови, що відображають звичаї, традиції народу, згадки про його історію, фольклор. Фразеологія, як стверджують лінгвісти, – найбільш демократична складова словника, узята із глибин мови народу. Фразеологічні одиниці характеризуються подвійним смислом, і значення складових слів стійкого словосполучення створюють певну картину, але фактичне значення всієї одиниці має мало, або й нічого спільного із цією картиною, створюючи цілком новий образ. Багато фразеологізмів утворилося на основі спостережень за поведінкою, зовнішнім виглядом, життям тварин. Саме це пояснює наявність у мові великої кількості фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом.

Вихідною передумовою лексикології як науки є твердження про те, що лексика будь-якої мови не є механічною сукупністю слів, а є певною системою, елементи якої співвідносні та взаємозв'язані, підпорядковані внутрішнім закономірностям цієї системи. Цілком природно, що з лексикологією пов'язана така лінгвістична наука, як фразеологія (від грецького *phrasis* – вираз, зворот, вислів і *logos* – вчення), що досліджує лексико-семантичну сполучуваність слів, стійкі мовні звороти, фразеологізми, однією з найважливіших властивостей яких є відтворюваність їх цілісних мовних одиниць. Із цього погляду фразеологічні одиниці аналогічні одиницям лексичним (словам), отже, і фразеологія як наука цим самим зближується з лексикологією. В. В. Єлисеєва зазначає, що, не зважаючи на те, що фразеологічні одиниці являють собою сполучення слів, вони розглядаються лінгвістами з позицій не синтаксису, як вільні сполучення, а лексикології. Причиною цього є, по-перше, те, що у вільному словосполученні можлива заміна будь-якого компоненту в рамках цієї моделі, а у фразеологічному сполученні зв'язок між компонентами жорсткий і заміна одного з них є неможливою без зруйнування смислу всієї одиниці. Інша причина, через яку фразеологічні одиниці відносяться до об'єктів лексикологічного дослідження, – наявність у такого сполучення спільних рис зі словом. Як і слово, фразеологічна одиниця не утворюється в процесі мовлення з одиниць більш низького

рівня, а відтворюється готовим блоком. Ця ознака вказує на те, що у фразеологічній одиниці, як і в слові, міститься єдине лексичне значення. Отже, фразеологічна одиниця являє собою не модельоване сполучення, пов'язане семантичною єдністю.

Фразеологія – порівняно молода дисципліна. Як наука вона виникла лише на початку 20 століття. Її основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення ще остаточно не визначені. Це пояснюється передусім великою функціональною, семантичною та структурною різноманітністю тих одиниць, що сприймаються як стійкі сполуки слів. Специфіка об'єкта дослідження викликає труднощі у визначенні як місця фразеологічного рівня в ієрархії мовної структури, так і місця фразеології серед інших лінгвістичних дисциплін.

Протягом довгого періоду часу фразеологію вважали одним із розділів лексикології. Очевидно, основою для цього послужила розроблена Ш. Баллі теза про еквівалентність фразеологізму слову, а слово – основний об'єкт лексикології. В. В. Виноградов зазначає, що в системі лінгвістичних дисциплін фразеологія іноді зовсім не знаходить собі місця, але найчастіше вона розміщується поряд із лексикологією чи є її частиною [3:118]. Проте, із часом підхід до фразеології став змінюватись. Деякі вчені, зокрема фахівці з англійської мови, висловлюють думку, що фразеологія склалася як окрема мовна галузь. Так вважають О. В. Кунін, М. М. Копиленко, З. Д. Попова та інші. А ідею про необхідність створення фразеології як самостійного розділу лінгвістичної науки обґрунтував ще в 20-х роках Є. Д. Поливанов.

Одне зі спірних питань фразеології стосується її об'єкту. Окреслити чітко коло питань фразеології досить важко. Виділяються різні підходи вчених. Одні вважають, що фразеологи повинні вивчати тільки словосполучення. Інші розширюють сферу фразеології за рахунок прислів'їв, поговірок, крилатих висловів, афоризмів та інших мовленнєвих утворень. В. В. Виноградов, І. В. Арнольд та інші вчені стверджують, що лексичні компоненти прислів'я та фразеологічної одиниці – сталі; а значення прислів'я традиційне й переважно переносне; вони вводяться в мовлення готовими [3:119].

Н. Н. Амосова вважає, що доти, поки вони не стануть частинами інших речень, було б помилкою включати їх у систему мови, оскільки вони є окремими самостійними одиницями спілкування [1:8].

Фразеологія має свої специфічні завдання: вивчення особливостей структури фразеологічних одиниць і механізму витворення семантичної цілісності в сполученнях слів; визначення причин їх фразеологізації; дослідження взаємовідносин фразеологічних зворотів з іншими лінгвістичними одиницями – словом, словосполученням, реченням; з'ясування історико – етимологічної основи фразеологічних одиниць, внутрішня форма яких утрачена; вивчення законів розвитку фразеологічного складу; вироблення наукової системи опрацювання різнотипних фразеологічних структур у загальнономовних та спеціальних словниках тощо [1:9].

Отже, фразеологія вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному стані та в історичному розвитку.

Фразеологія, як і будь-яка інша дисципліна, володіє певними методами досліджень. Основні з них такі: 1. Метод семантичної ідентифікації. Цей метод використав Ш. Баллі для визначення стійкого сполучення. Метод полягає у виділенні загальної ознаки, що дає змогу (або не дає такої) замінити зворот певним словом-ідентифікатором (ідентифікатор – це, передусім, логічний еквівалент, який служить лише засобом опису явища й не є фактом мови): *to be packed like sardines (to be overfilled)*, *to run around like a headless chicken (to fidget)* і т. п. 2. Контекстологічний метод. Він був опрацьований Н. Н. Амосовою. Вона вважає, що фразеологізми слід вивчати синхронно, а при виборі методу необхідно виходити зі специфіки конкретної мови. Ознакою фразеологізму Амосова висуває контекстуальну взаємодію слів у їх сполученнях у залежності від типу контексту – змінного, де вказівний мінімум має більшу або меншу кількість варіацій у межах одного семантичного оточення, чи постійного, під яким розуміється фіксоване сполучення слів, де варіації компонентів виключені, або максимально обмежені. 3. Метод оточення. За допомогою цього метода структуру фразеологізму можна визначити як систему зв'язків між словосполученням та елементами контекстного оточення, що із цією фразеологічною одиницею пов'язані. 4. Метод фразеологічної ідентифікації. Від методу семантичної ідентифікації він відрізняється тим, що не прирівнюється до слова, як це робив Ш. Баллі. Теорія еквівалентності фразеологізму слову замінюється теорією співвіднесеності зі словами. Автор методу – О. В. Кунін. Крім цих у літературі розглядаються також методи: варіаційний, комплексний,

фразеологічної аплікації (*hare lip*), монемний, семантичного диференціала, машинного перекладу та інші [2:46].

Одним зі спірних питань є термінування мовної одиниці, що є першоелементом фразеології. Серед фразеологічних термінів зустрічаються явища синонімії та полісемії. Фразеологія, ідіоматика, фраземіка виступають як синоніми в таких значеннях: 1) сукупність основних одиниць (фразеологізмів, ідіом, фразем) фразеології даної мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає фразеологізми (ідіоми, фраземи). Разом із тим, наявність у них двох значень дозволяє характеризувати їх як полісемантичні одиниці [2:4]. Про наявність синонімії та полісемії в сфері фразеологічної термінології свідчать певною мірою назви праць: “Словник українських ідіом” Г. М. Удовиченка, “Теоретичні питання фразеології” М. Ф. Алефіренка, “Устойчивые фразы в современном русском языке” В. Л. Архангельського, “Основы английской фразеологии” Н. Н. Амосової, “English Idioms” Логана П. Сміта /Smith/ [2:4].

Синонімічний ряд на позначення одиниці дослідження фразеології містить терміни, які мають як родове, так і видове значення. У науковій літературі співіснують найменування: ідіома, ідіоматичний вислів, стійке словосполучення, фразеологічне словосполучення, фразеологічний зворот, неподільне словосполучення, лексикалізоване словосполучення, автоматизована фраза, стійка фраза та ін. Певні терміни навіть не можна назвати термінами, настільки вони неточні. Деякі фразеологи захоплюються створенням нових термінів без достатніх на те підстав, наприклад: графічні фразеологізми, морфологічні фразеологізми, фразеолоїди і т. п. Подібна заплутаність термінології, що не має собі рівних у жодному розділі мовознавства, створює додаткові труднощі на шляху створення фразеології як лінгвістичної дисципліни [2:4]. На нашу думку, їх незручно вживати в значенні родового найменування, бо вони або звужують поняття (не всі типи фразеологічних одиниць можна окреслити назвою “словосполучення”), або мають у вжитку неоднакове розуміння, як-от “ідіома”. У New Webster's Dictionary, Collins's Dictionary знаходимо такі тлумачення цього терміну [5:23]: *idiom* [idi:em] n 1. the language peculiar to a people, country, class, community or, more rarely, an individual; 2. the structure of the usual patterns of expression of a language ; 3. a group of words whose meaning cannot be predicted from the meanings of the constituent words, as for example (*It was raining*) *cats and dogs*; 4. a writer's characteristic use of words, the wodehouse idiom; 5. a characteristic style in

music, art, etc, the cubist idiom. Як бачимо, термін багатозначний. Саме ним користуються англійські та американські мовознавці. Англійський і французький термін “ідіома” (фр. *idiome*, англ. *idiom*) інколи вживається для позначення своєрідних рис та особливостей тієї чи іншої мови. Використовується він також і як синонім французького слова *idiotisme*, що стосується таких широковживаних і характерних для мови виразів, значення яких не впливає з їх граматичної конструкції, або зі значення елементів, з яких вони складаються. Слово *idiotisme* грецького походження, у французьку мову ввійшло в XVI ст. із книжної латині. У XVII ст. це слово у вигляді *idiotisme* було засвоєно й англійською мовою, але пізніше вийшло з ужитку. Слово *idiotism* звучить вульгарно й надто схоже до слова *idiot* – ідіот, тому воно не прижилось як лінгвістичний термін. На жаль, іншого слова, яке могло б служити спеціальним терміном, типу іспанського *modismo*, в англійській мові нема. Тому L. Smitt використовує англійське слово *idiom* у його вузькому значенні, тобто для “позначення таких особливостей, перш за все фразеологічних одиниць, які є мовленнєвими аномаліями, що порушують або правила граматики, або закони логіки.

Отже, в умовах великої термінологічної дублентності найзручнішим найменуванням на позначення мовної одиниці, що є першоелементом фразеології, ми вважаємо термін “фразеологічна одиниця”. Цим терміном користуються багато мовознавців, включаючи О. В. Куніна, І. К. Білодіда, М. І. Мостового, В. Д. Ужченко та інші. Наведемо декілька визначень фразеологічної одиниці. Аналізуючи фразеологічний склад мови, О. В. Кунін дає таке визначення: “Фразеологічна одиниця – це стійке сполучення лексем із повністю або частково переосмисленим значенням”.

Т. І. Арбекова: “Фразеологічна одиниця – це сполучення слів з низьким показником комбінаторності, який зумовлений структурно-системними особливостями компонентів (чи одного з них) або особливим характером відношення словосполучення до дійсності, а також з'єднанням цих двох факторів”.

Фразеологічним одиницям (далі скорочено ФО) притаманні певні особливості. Н. Н. Амосова вказує на чотири характерні особливості, визначені У. Дж. Боллом: [1:15]

* ФО не допускає відчутних змін у порядку та складі слів за винятком граматичних змін (переважно в категорії роду та часу) або тих випадків, коли існують визначені загальноживані її варіації.

* ФО не можуть формуватись на основі помилкової аналогії (на основі ідіоми “*to be partial to a glass of wine with one's lunch*” – “полюбляти хильнути чарку за сніданком” не можна утворити ідіому “*to be impartial to brandy*” в значенні “не любити бренді”).

* ФО має раз і на завжди встановлене значення.

* За винятком тих випадків, коли контекст здатен показати зміст ФО, її зміст переважно не можна вгадати.

Поняття ідіоматичності не є чітко визначеним. Деякі лінгвісти вважають, що термін ідіоматичність вимагає пояснення [4:77]. Існувала точка зору, що словосполучення, яке не піддавалось дослівному перекладу, вважалось ідіоматичним. Звідси випливає, що якщо ідіоматичність розглядати як основну характерну рису ФО, то одні й ті ж словосполучення англійської мови можуть вважатись ідіоматичними тими людьми, які розмовляють українською мовою, і неідіоматичними – тими, чия рідна мова містить аналогічні словосполучення. Наприклад, на думку мовців української мови, словосполучення *to take tea, to take care, etc* належать до фразеології, оскільки їх український переклад (пити чай, піклуватися) не має еквівалента дієслову *take*. А люди, що розмовляють французькою мовою, не знаходять нічого ідіоматичного в цих словосполученнях, оскільки у французькій мові існують подібні лексичні одиниці. Такий підхід до ідіоматичності Гінзбург пропонує назвати інтерлінгвістичним, оскільки він включає порівняння двох різних мов [4:77].

Термін ідіоматичність розуміють як брак мотивації з точки зору тих, для кого дана мова є рідною. Оскільки ми маємо на увазі англійську мову, це означає, до фразеології належать лише ті словосполучення, які вважаються англійцями немотивованими, наприклад: *red tape, to kick the bucket* та подібні. Цей підхід, як наголошено, називають інтралінгвістичним [4:77]. Інакше кажучи, судити про ідіоматичність слід у межах мови, а не поза її межами. Переосмислення значення, стійкість складу, раз і назавжди встановлене значення etc. є характерними особливостями фразеологічних одиниць. Один із цих факторів – а саме, часткове чи повне переосмислення значень компонентів ФО є необхідною (хоча й недостатньою) умовою наявності в них образності. Саме завдяки цьому фактору можна говорити про образність як про характерну рису більшості фразеологізмів. *to go off at half-cock* – діяти чи говорити необмірковано; *back the wrong horse* - прорахуватися; *tell it to the grey*

horses – розкажи про це комусь іншому. Створення ефекту образності досягається завдяки використанню метафори, метонімії, порівняння. *white horses* (хвилі); *to kill two birds with one stone*; *to change horses in the midstream*; *red as a lobster/ as a turkey-cock*; *to buy a pig in a poke*.

Значення багатьох ФО є в якійсь мірі вмотивованими. Послаблення мотивації призводить до його більшої ідіоматичності. Процес ідіоматизації зоонімів пов'язаний з їхньою метафоризацією, а продукти ідіоматизації несуть знання про національну специфіку народу.

Функціональна переорієнтація в галузі виникнення ФО, тобто ідіоматизація, виступає частиною лексикалізації синтаксичної одиниці.

Висновки. Фразеологічним одиницям характерні певні особливості: вони не допускають відчутних змін або тих випадків, коли існують визначені загальноживані їх варіації; не можуть формуватися на основі помилкової аналогії; мають раз і назавжди встановлене значення; за винятком тих випадків, коли контекст показує зміст фразеологічних одиниць, їх зміст переважно не можна вгадати, оскільки в основі процесу фразеологічної номінації лежить фразеологічне переосмислення. Найважливішими типами переосмислення є метафора та метонімія.

Подальші перспективи дослідження. Фразеологія має свої специфічні завдання, найважливіші з яких є вивчення особливостей структури фразеологічних одиниць і механізм їх творення, причини їх фразеологізації, з'ясування історико-етимологічної основи фразеологічних одиниць, законів їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 130 с.
2. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 176 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с.
4. Гинзбург Р. З. Лексикология английского языка / Р. З. Гинзбург, С. С. Хидекель, Г. Ю. Князева, А. А. Санкин. – М. : Высшая школа, 1979. – 269 с.
5. Coubild C. English Language Dictionary / Collins Coubild. – Harper Collins Publishers, 1991. – 1703 p.
23. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury : Lexicon Publications, INC., 1993. – 1248 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Animal Idioms* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idiomconnection.com/animal.html#A>
2. *English Idioms* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : & Idiomatic Expressions//http://www.learn-english-today.com/idioms/idioms_proverbs.html